

УДК: 930.1:140.8:316.613.5.

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(94).2023.130-139

СВІТОГЛЯД ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІСТОРІЇ

Р. О. Халімон*

З початку XXI століття сучасний світ перебуває у стані постійної соціальної турбулентності. Цьому стану передувало відкриття постнекласичної епістемології, в якій обґрунтовувалася ідея про значущість випадковості, про нелінійний характер розвитку складних систем, які саморозвиваються. Неабиякий вплив на розвиток людства спричинили численні соціальні потрясіння та екологічні катаклізми сучасності. Не останню роль у наростанні соціальної невизначеності відіграв й початок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Наслідком цих подій стало формування песимістичного світогляду, зростання нігілістичних настроїв у різних країнах світу, а український соціум зазнав особливого загальнонаціонального історичного стресу.

Метою статті є дослідження значення інтерпретації історії як важливого чинника формування світогляду людини та розвитку особистості.

З початком гібридної, а з 24 лютого 2022 року й повномасштабної війни РФ проти України, проблема історії та її інтерпретації набула особливої гостроти. У процесі геноцидної війни зі сторони країни-агресора відбувається справжня спекуляція інтерпретацією історії, що з одного боку призводить до песимістичних настроїв, росту агресивних тенденцій в багатьох сферах українського суспільства, а з іншого – поряд зі стражданнями, зростання рівня зневіри, український соціум за останній рік демонструє значний рівень консолідації на основі необхідності досягнення єдиної мети – перемоги над ворогом. У цьому аспекті актуалізується необхідність формування оптимістичного світогляду, який би був спроможним відображати основні потреби сучасної людини в її самовизначенні та самореалізації.

З метою пошуків шляхів до утвердження оптимістичного світогляду українців, автор статті на основі герменевтичної методології наукового аналізу визначає ключові наративи в інтерпретації сучасної історії України та окреслює шляхи можливого вирішення існуючих проблем. У своїх висновках автор спирається на наукові дослідження С. Кримського, І. Бойченка, В. Жадько, Б. Шацької, А. Єрмоленка та ін. дослідників і обґрунтовує необхідність кардинальних змін в підході до інтерпретації історії як до важливого чинника формування світогляду людини та розвитку особистості; формування національної ідеї з оптимістичним баченням майбутнього України; утвердження принципів екогуманізму, визнання глобальної концепції побудови універсального, загальнолюдського суспільства з домінуванням ідеї про прогресивність історичного розвитку людства, взаємозв'язку природи

* Аспірант кафедри права, філософії та політології (Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка)

email: khalimamoon@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8760-6301

та соціуму, спадкоємності поколінь; утвердження монолітного хронотопу становлення родової природи людства, глибокої віри в цивілізаційний підхід, у єдність людства та в можливість безкінечної самореалізації людини; домінування правових і моральних норм як засобів збереження цілісності людини, природи та суспільства.

Ключові слова: інтерпретація, суспільство, світогляд, герменевтика, гуманізм, екогуманізм.

HUMAN WORLD VIEW IN THE CONTEXT OF THE PROBLEM OF THE INTERPRETATION OF HISTORY

R. O. Khalimon

Since the beginning of the 21st century, the modern world has been in a state of constant social turbulence. This state was preceded by the discovery of post-non-classical epistemology, which substantiated the idea of the importance of randomness, of the non-linear nature of the development of complex systems that develop themselves. Numerous social upheavals and ecological cataclysms of modern times have had a considerable impact on the development of mankind. The beginning of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine played not the least role in the growth of social uncertainty. The result of these events was the formation of a pessimistic worldview, the growth of nihilistic attitudes in various countries of the world, and the Ukrainian society experienced a special nationwide historical stress.

The purpose of the article is to study the meaning of the interpretation of history as an important factor in the formation of a person's worldview and personality development.

With the beginning of the hybrid, and from February 2022, the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, the problem of history and its interpretation has become particularly acute. In the course of the genocidal war on the part of the aggressor country, there is real speculation in the interpretation of history, which on the one hand leads to pessimistic attitudes, the growth of aggressive tendencies in many spheres of Ukrainian society, and on the other hand, along with suffering, increasing levels of despair, Ukrainian society over the last year demonstrates a significant level of consolidation based on the need to achieve a single goal – victory over the enemy. In this aspect, the necessity of forming an optimistic worldview, which would be able to reflect the basic needs of modern man in his self-determination and self-realization, is actualized.

In order to search for ways to establish an optimistic worldview of Ukrainians, the author of the article, based on the hermeneutic methodology of scientific analysis, identifies the key narratives in the interpretation of the modern history of Ukraine and outlines ways of possible solutions to existing problems. In his conclusions, the author relies on the scientific research of S. Krymskyi, I. Boychenko, V. Zhadko, B. Shatska, A. Yermolenko, and others. researchers and substantiates the need for radical changes in the approach to the interpretation of history as an important factor in the formation of a person's worldview and personality development; formation of a national idea with an optimistic vision of the future of Ukraine; humanity and in the possibility of infinite self-realization of man; the dominance of legal and moral norms as a means of preserving the integrity of man, nature and society.

Key words: interpretation, society, worldview, hermeneutics, humanism, ecohumanism

Вступ. До дослідження проблематики світогляду зверталось не одне покоління світових філософів. Світоглядна орієнтація людини, осмислення власної ролі та місця в суспільстві, вибір напрямків діяльності та відповідальність за свої вчинки – це проблеми, які будуть завжди актуальними для людської цивілізації.

Інтелектуальні роздуми над життєвими цінностями, мораллю, ставленням до світу та оточуючих – це невід’ємна сутність соціальної активності особистості. Основним же засобом осмислення власного життя, сучасної історії та минулого є використання людиною специфічних наративних способів усвідомлення світу. Розуміння

та інтерпретація історії(в т. ч. й особистого досвіду людини), відображення результатів цього перебігу в наративній (текстовій) формі створює широке підґрунтя для формування соціальної ідентичності та розвитку особистості. Більше того, ці процеси сприяють створенню багатогранного внутрішнього світу особистості.

Сучасний світ є доволі динамічним і суперечливим, що апріорі визначає й ускладнення умов соціального життя. До сучасних проблем людського буття можна віднести часту зміну цінностей у суспільстві масового споживання, стресові ситуації, що створюють напругу та необхідність перебування у постійному пошуку засобів до існування і швидкого прийняття рішень.

Водночас XXI століття, особливо його друге десятиліття, змусило українців суттєво переоцінити своє історичне минуле. Жорстока реальність, пов'язана з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації, що розпочалася 24 лютого 2022 року, поставила на порядок денний чимало риторичних запитань: Хто ми? Хто наш ворог? Де наші справжні друзі? Яким має бути місце України в ЄС і НАТО? Тому формування світогляду та розвиток особистісних якостей сучасних молодих українців відбувається в контексті суттєвої переоцінки історичного минулого та плюралізму поглядів на різні аспекти суспільного, культурного, політичного та міжнародного життя. Як розібратися у всьому цьому та як збагнути смисл свого існування? Щоб пережити цей загальнонаціональний історичний стрес та екзистенційні випробування, не загубити свій світогляд, українцям варто віднайти надійну духовну опору для розвитку. Такою опорою може стати філософсько-світоглядна культура.

Філософія завжди була здатна до руйнації усталених стереотипів, оскільки саме її предметом досліджень є видима повсякденна реальність з її недосконалістю суспільних відносин.

Філософію значною мірою можна назвати "опозиціонеркою" емпіричної соціальної дійсності, котра шукає шляхи до гармонії людини і навколишнього світу.

Ступінь наукової розробки.

Основу сучасного філософського осмислення світогляду складають напрацювання цілого ряду мислителів, які складають узагальнену філософську думку людства. Різні філософські аспекти інтерпретаційності проблем історії та осмислення історії досліджувала когорта вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: Р. Арон, І. Бойченко, В. Бранський, В. Дільтей, С. Кримський, П. Павленко, П. Ріквор, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, К. Ясперс та ін. Проблему ціннісних орієнтацій українського світогляду вивчали А. Бичко, І. Бичко, О. Гордійчук, В. Горський, В. Діденко, В. Жадько, С. Кримський, В. Нічик, В. Табачковський, Д. Судин, Н. Хамітов та ін.

У зв'язку з цим актуальність теми зумовлена необхідністю наукового осмислення та філософського аналізу проблем інтерпретаційності історії України та потребою пошуків шляхів гармонізації буття людини і навколишнього світу в сучасних суспільно-політичних реаліях.

Метою статті є дослідження значення інтерпретації історії як важливого чинника формування світогляду людини та розвитку особистості. Основним завданням статті є пошук шляхів до утвердження оптимістичного світогляду українців в умовах подолання посттравматичного синдрому, спричиненого збройною агресією РФ проти України.

Дискусія та результати. Внаслідок існування людини в суспільстві, в ході її практичної та духовної діяльності відбувається утвердження її можливостей та сутнісних ознак. На цьому підґрунті постає духовне осмислення світу у формі відчуттів та уявлень, які формують відповідне світорозуміння (світогляд). Отже, *світогляд* – це система поглядів

людини на світ, на місце людини у цьому світі, відношення людини до світу на основі власних життєвих цілей та цінностей. Теоретичним відображенням світогляду є *філософія* як система узагальнених теоретичних поглядів на світ. Саме у межах філософського знання відбувається пояснення, яке місце в цьому світі займає людина, які є форми відношення людини до світу та ін.

Українські дослідники В. Діденко та В. Табачковський визначають світогляд як "систему принципів, знань, ідеалів, цінностей, надій, вірувань, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда або соціальної групи та органічно включаються у людські вчинки й норми поведінки" [1: 569]. Виходячи з цього визначення, логічно можна визначити структуру світогляду: 1) світобачення (на основі принципів): антропоцентризм, гуманізм, монізм, плюралізм, скептицизм, догматизм тощо; 2) світовідчуття (на основі досвіду): індивідуальне, сімейне, кланове, групове, національне, етнічне, класове, суспільне, загальнолюдське тощо; 3) світорозуміння (на основі знання); 4) світопоглядання (на основі мети або цілі, яка усвідомлюється через універсальні форми діяльності, такі як: нужда – потреба – інтерес – мета – засоби – результати – наслідки); 5) світосприйняття (на основі цінностей: щастя, любові, краси, добра, свободи, справедливості та ін.).

Світогляд має інтерактивний характер, саме тому його структура характеризується багаторівневістю. Так, за критерієм загальності можна виділити такі рівні світогляду: загальнолюдський, груповий (національний, професійний, корпоративний, класовий тощо), індивідуальний. За гносеологічним типом: міфологічний, філософський, релігійний, науковий, мистецький. За ступенем соціально-історичного розвитку: античний, середньовічний, ренесансний, новочасний, модерний тощо. За ступенем сформованості:

стихійний, повсякденний, теоретичний тощо.

Український філософ Н. Хамітов наголошує на розумінні світогляду як суперечливої єдності екзистенціально-особистісного та комунікативного в бутті людини. У цьому контексті він тлумачить світогляд як систему найбільш глобальних цінностей, цілей та ідеалів людини і наголошує, що світогляд – це спосіб взаємодії зі світом [9: 21]. Виходячи з цього, можна виділити буденний, особистісний та філософський світогляд.

Буденний світогляд – це система соціальних стереотипів певного часу, які сформувалися внаслідок впливу родини та того соціального середовища, в якому перебувала людина у ті чи інші роки свого життя. Буденний світогляд, зазвичай, має некритичний та нетворчий характер.

Особистісний світогляд – це самостійне, вільне, усвідомлене світосприйняття, яке є власним досягненням особистості, незалежне від впливу середовища. Саме тому особистісний світогляд має критичний і творчий характер.

Філософський світогляд – це найвища ступінь особистісного світогляду, сутнісними характеристиками якого є системність та внутрішня цілісність. Цей тип світогляду не лише самостійний та критичний, він характеризується такими рисами як творчість та цілісність. Щоб мати філософський світогляд, його потрібно розвивати все життя.

Важливим чинником формування світогляду, особливо в дитячі та юнацькі роки, є інтерпретація історії. Словник української мови тлумачить термін "інтерпретація" як розкриття змісту чого-небудь; пояснення, витлумачення [7: 39]. Відповідне витлумачення історичних фактів, їх аналіз, особливо історичних висновків – все це прямо впливає спочатку на буденний, а в підсумку і на особистісний світогляд дитини. Не секрет, що інтерпретація історії завжди була знаряддям маніпуляції для

різних політичних режимів, і кожна наступна влада вносила свій штрих до портрету історії, якщо не "перемальовувала" його зовсім. Щоправда інтерпретація історіє є далеко не єдиним чинником, який формує світогляд людини. І ось тут важливу роль відіграє здатність людини до саморозвитку. Якщо рівень саморозвитку низький, не прогресуючий, то така особа приречена залишатися на рівні буденного чи особистісного світогляду.

Добре це чи погано? Однозначно відповісти складно, проте очевидно, що людина, яка послуговується переважно буденним світоглядом, завжди може бути об'єктом для маніпуляцій з боку політиків, влади, керівництва, реклами, а це, як мінімум, – дисгармонійно. Ми вже зазначали вище, що буденний світогляд має здебільшого некритичний та нетворчий характер. Більше того така людина у дорослому віці може зупинитися в своєму розвитку. Все це негативно впливатиме на особистість, на свободу її мислення, дії та вчинки. І якщо у повсякденних родинних стосунках буденний світогляд здатний формувати атмосферу турботи, відповідальності й душевності, то в кризових, стресових ситуаціях такий світогляд може спонукати до руйнівних дій, які особливо небезпечні у тоталітарних суспільствах.

Особистісний світогляд на щабель вищий за буденний. Його основними характеристиками є свобода думки, критичність, незалежність вчинків, здатність до самореалізації. Завдяки цим рисам особистість наділена відчуттям свободи, здатна пізнавати та творити, долати стереотипи, проте відчуття свободи дуже часто переходить межу й перетворюється у свавілля, щостає причиною кризових явищ та конфліктів особистості зі світом. Носію особистісного світогляду часто бракує мудрості та гнучкості. Такі люди часто не визнають своїх помилок і завдають болю близьким. Ще однією характерною рисою людини з

особистісним світоглядом є її цілеспрямованість, яка часто проявляється у бажанні кар'єрного росту, доступу до влади. Такі люди, зазвичай, дієві, здатні змінити не лише власний світ, а й суспільство в цілому. Варто зауважити, що такі зміни не завжди бувають лише конструктивними.

Найвищим щаблем світогляду, звичайно, є філософський, саме він забезпечує цілісність світогляду, який призводить до якісних змін внутрішнього та зовнішнього світу особистості, яка здатна любити і себе, і інших. Філософський світогляд вирізняється своєю гуманністю, його носій цілком може претендувати на роль успішного лідера, який здатен забезпечити продуктивні якісні зміни в суспільстві. Найбільшими цінностями філософського світогляду є мудрість і оптимізм, які дозволяють людині не лише позитивно мислити, а й позитивно діяти.

На підставі цього можна стверджувати, що у процесі формування світогляду відбувається формування індивідуальності людини, її переконань та життєвої позиції, а сам світогляд – це форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона здатна сприймати та осмислювати світ, оцінювати його та визначати своє місце в ньому. Саме на цій основі й формується життєдіяльність людини, її поведінка, переконання та ідеали, відбувається її розвиток. При цьому якісний рівень світогляду особистості є мірою її духовної та інтелектуальної зрілості, освіченості, соціальної активності, гуманізму та інших чеснот [5: 89–96].

Кожна людина як духовно-соціальний суб'єкт історіє є носієм певного світогляду, який є виявом вищої форми її самосвідомості, що дає їй можливість не лише орієнтуватися в своїй діяльності, а й свідомо регулювати та контролювати її. Дуже часто перед нами виникають питання: У чому полягає сенс життя? Як стати щасливим? Як жити далі?. Усі ці питання ми пропускаємо через

призму власного світогляду, знаходимо відповіді на поставлені питання, реалізуючи тим самим свою сутність.

Світогляд можна назвати синкретичним духовним утворенням, яке об'єднує в собі накопичений пізнавальний матеріал: від життєво-побутового досвіду до наукових знань. Міфологія як ровесниця історії людства стала найдавнішою формою світогляду. Міфологічні уявлення стали основним способом розуміння світу, висловлювали світовідчуття і світорозуміння первісної людини. Це було цілісне світорозуміння без розмежування світу і людини, суб'єктивного і об'єктивного тощо. Ключовим принципом міфологічного світогляду є обґрунтування зв'язку людини з родом.

Більш пізньою та вдосконаленою формою світогляду людства стала релігія, девиник чіткий поділ між суб'єктом та об'єктом. Специфіка релігійного світогляду полягає у поділі світу на перший – земний та другий – небесний, надприродний. Другий світ вважається недоступним для розуму, а тому в об'єкти надприродного світу слід просто вірити. Основним способом осягнення буття на цьому рівні світогляду є віра. Релігія пропагує світ ідеальних сутностей, визначає пріоритет душі (духу) над тілом, культивує почуття справедливості, любові до ближнього, добра, терпимості, милосердя та ін. Релігійний світогляд і до сьогодні зберігає систему цінностей, моральних ідеалів, які так потрібні сучасному людству. Головною концепцією релігійного світогляду є досягнення єдності людини з Богом як вищої святості.

Справжнім феноменом духовної культури людства стала філософія, яка успадкувала від міфологічного і релігійного світоглядів окремі світоглядні ідеї та знання. Філософський світогляд піддав сумніву всі попередні забобони, табу та вірування. Філософія (грец. *philo* – любити, *sofia* – мудрість) – наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства та людського

мислення; форма суспільної свідомості, спрямована на вироблення цілісного погляду на світ та місце у ньому людини [8: 238].

Філософію можна впевнено розглядати як фундамент культури і науки, для яких вона стала материнським лоно. Філософія здатна чинити шалений тиск на науки, завдяки чому й відбувається процес наукового розвитку. Як зазначає С. Шевцов, "філософія впливає не на ту науку, яка існує як сукупність певних фактів, що мають науковий характер, а на майбутню науку, або, інакше кажучи, філософія визначає подальший розвиток науки" [11: 16].

У процесі історичного розвитку філософія завжди спиралась на сукупний досвід людського пізнання, розвиваючи свої власні пізнавальні цілі. Саме завдяки цьому філософії вдається створювати універсальну, узагальнюючу, цілісну, динамічну систему поглядів на світ, що дає підстави називати саму філософію вищою формою світогляду, яка задовольняє потреби людського розуму та вимоги серця. Не можемо не зазначити, що до формування світогляду причетні й інші науки, такі приміром як фізика, біологія, соціологія, історія які володіють певним світоглядним потенціалом, проте жодна з цих наук сама по собі не є світоглядом, як філософія.

Безумовно, сучасна наука є досить самодостатньою соціальною структурою, проте про цілковиту самостійність навряд чи можна стверджувати, адже як показує життєвий досвід, в епохи наукових криз наука систематично звертається до філософії. Щось подібне відбувається в сучасній Україні, яка потерпає від збройної агресії РФ – так званого колишнього "старшого брата", "гаранта захисту територіальної цілісності", з яким "спільне історичне коріння, культура, релігія...". Очевидно, що проблему інтерпретації історії України сучасна історична наука не може подолати вже декілька десятиліть. Саме тому в трагічних

реаліях сьогодення до цієї теми долучається все більше філософів, і проблема конфлікту інтерпретацій історичного минулого знову і знову стає предметом наукової та філософської рефлексії. Пояснення цьому можна знайти в суті філософії, яка, з одного боку, є системою знання з високим ступенем обґрунтування та узагальнення свого змісту, а, з другого, – містить принципи та ідеали, які визначають смисл буття і сутності людини. Це дає підстави говорити про філософію як особливий тип і спосіб світобачення та світорозуміння, в якому чітко проглядається рівень теоретичного, абстрактно-логічного знання, що має прямий вихід на практику й слугує людині необхідним життєво-світоглядним орієнтиром і водночас мотивом її життєдіяльності, моральної поведінки. Отже, філософія формує такий тип світогляду, який є особливим відображенням світу і прямо спирається на пізнання дійсності чи осмислення світу, завдяки чому відбувається проникнення у таємниці буття, інтерпретація дійсності та орієнтація людини у ній.

Детальніше зупинимося на тому впливі, який здійснює інтерпретація історії на формування світогляду людини та розвиток особистості. Ця проблема завжди була в полі зору дослідників та викликала жваві дискусії. На думку німецького філософа В. Дільтея, саме завдяки інтерпретації приходить розуміння [2]. Ось чому до інтерпретації як важливого чинника формування світогляду людини й висуваються високі вимоги. І одна з них – не "переінакшувати" історію, не займатися маніпуляціями, бо це негативно вплине на формування світогляду людини.

Цікаві думки з цього приводу наводить відомий польський соціолог Б. Шацька, яка називає сім способів такого "переінакшення" або маніпуляцій суспільною свідомістю:

– оминання (вибіркове замовчування або приховування певних історичних фактів);

– фальшування (підміна понять, підтасовка фактів);

– перебільшення та прикрашення (роздування певних фрагментів історичної правди до розмірів вікопомного тріумфу);

– пов'язування *versus* відривання, або ж маніпулювання зв'язками (замовчування одних фактів, концентрація уваги на інших, і як наслідок – упереджена інтерпретація без спотворення фактів);

– звинувачення ворогів (пошуки та підкреслення провин ворога, щоб мінімізувати власні провини та помилки);

– перекидання вини на обставини (якщо перекласти провину на ворога не вдається);

– конструювання контексту (підбір збігу обставин та подання історичних подій в такому контексті, що їх образ сприяє позитивному образу [10: 30–31].

Інтерпретація історії є цілісною системою, яка, як і належить, має свої принципи, моделі, тактики та стратегії. Зокрема, серед принципів цієї систем варто виділити наступні: відповідність завданням суспільного розвитку; врахування станів колективної свідомості, неофіційного рівня пам'яті; принцип несуперечності здобуткам історичної науки; відсутності насилля; рівності та протидії всім формам дискримінації; принцип поліетнічності тощо.

Для України проблема інтерпретації історії набула особливої гостроти з початком гібридної (2014), а з 24 лютого 2022 року й повномасштабної війни з РФ. У процесі геноцидної війни зі сторони країни-агресора відбувається справжня спекуляція інтерпретацією історії. Як наслідок, у колективній свідомості українців формується нігілістичний погляд на розвиток суспільства, росте яскраво виражена агресивна тенденція в багатьох сферах суспільства. Проте з іншого боку, разом зі стражданнями, зростання рівням зневіри, український соціум за останній рік демонструє значний рівень консолідації на основі необхідності досягнення єдиної мети –

перемоги над ворогом. Крім того, сучасне українське суспільство наразі перебуває у перехідному стані суспільної свідомості: від моралізаторської до етико-правової, від домінування загального над індивідуальним до домінування правової норми як засобу збереження цілісності людини і цілісності суспільства [4: 6].

Ось тут, на нашу думку, рятівним колом може стати філософська віра в єдність людства, яку пропагував свого часу німецький філософ К. Ясперс, та віра в можливість безкінечної самореалізації людини. Саме тому особливої актуальності сьогодні набирає потреба повного переосмислення змісту інтегрально-етичного принципу гуманізму. Гуманізм сьогодні – це далеко не теорія панування людини в світі, сучасний гуманізм – це гіпервідповідальність людини за світ, цивілізацію, природу і за саме життя. Сьогодні ми стаємо свідками активної інтеграції соціуму та природи. Саме тому серед сучасних філософів досить вживаним стає поняття "екогуманізму" як найважливішої форми гуманізму, що вивчає тенденції еволюції соціоприродних систем, подальшу долю людства, існування цивілізації та критерії її прогресу, виклики глобалізації та засади збалансованого розвитку [3].

Після 24 лютого 2022 року духовне життя українського суспільства набуло певних рис невизначеності. Серед окремих українців почали формуватися нігілістичні погляди на розвиток суспільства. Так, за даними дослідження, проведеного Соціологічною групою "Рейтинг", 16% опитаних українців змінили місце проживання з 24 лютого 2022 року. 12% виїжджали, але вже повернулися додому, 10% планують повернутися найближчим часом, 23% – перечікують, 11% – не планують повертатися додому. Серед причин, через які українці не бажають повертатися на Батьківщину, українці називають розруху та відсутність

перспектив розвитку українського суспільства в найближчі роки [12].

Зауважимо, що домінантною основою існування будь-якого прогресивного суспільства є утвердження оптимістичного світогляду. Сьогодні саме це завдання має стати ключовим для всіх українців: державних діячів, політиків, науковців, діячів культури й мистецтва та ін. І знову ж таки, домінантну роль у формуванні оптимістичного світогляду має відіграти саме філософія. Життя людини у світі, її практичні та світоглядні проблеми – завжди були змістом головних філософських пошуків і філософія пропонувала людству значну кількість варіантів вирішення цих важливих проблем.

Для України питання інтерпретації історії та утвердження оптимістичного світогляду є досить непростим, оскільки країна тривалий історичний період перебувала під владою інших держав і мала досить трагічну історію. У процесі боротьби за українську державність і незалежність по різні сторони барикад опинялися односельці і, навіть, брати. Тому, одним із шляхів до утвердження оптимістичного світогляду може стати метаісторичний погляд на суспільний розвиток, який запропонував український філософ С. Кримський. Цей погляд відрізняється від просвітницького тим, що має тривимірний підхід до буття соціальної реальності: для самосвідомості соціуму минуле, сучасне та майбутнє мають однаково важливі складові. При цьому будь-які оцінки подій відходять на дальній план, а єдність поколінь стає ключовим моментом. Тривимірний підхід до буття в своїй суті має лише позитивні оцінки та оптимістичні прогнози, адже минуле, яким би воно не було, нам дало певну основу, яка застосовується в сучасному і, ймовірно, що буде застосовуватися в майбутньому. Всі наші очікування та сподівання досить активно впливають на події сучасності та на інтерпретації подій минулого. Внаслідок цього утверджується монолітний

хронотоп становлення родової природи людства, а історія виступає як еталон людського в людині [6].

Висновки. Основними шляхами до гармонії людини і навколишнього світу в умовах подолання посттравматичного синдрому, спричиненого збройною агресією РФ проти України, можуть стати наступні: кардинальні зміни в підході до інтерпретації історії як до важливого чинника формування світогляду та розвитку особистості; формування об'єднавчої національної ідеї з оптимістичним світоглядом української нації; утвердження принципів екогуманізму, визнання глобальної концепції побудови універсального, загальнолюдського суспільства з домінуванням прогресивної тенденції історичного розвитку людства, взаємозв'язку природи та соціуму, спадкоємності поколінь; утвердження монолітного хронотопу становлення родової природи людства, глибока віра в єдність людства та в можливість безкінечної самореалізації людини; домінування правової норми як засобу

збереження цілісності людини, природи та суспільства.

Насамкінець варто зауважити, що українська філософська думка переважно була спрямована на формування оптимістичного світогляду, переважно була й залишається тим вагомим фактором, який підвищує моральність, спонукає до праведного справедливого життя, сприяє осмисленню власних дій та їх практичної реалізації. Ідеалом вітчизняної філософії завжди були гуманізм та людина, яка має не лише розум, а й чисте серце ("філософія серця" Г. Сковороди, П. Юркевича), наповнене милосердям, добром, чуйністю, любов'ю, жертовністю в ім'я Бога та свого народу.

Тож нехай і надалі філософія залишається вірним духовним орієнтиром для тих, хто прагне досягти мудрості й осмислення сенсу свого життя, вийти за межі проміжку свого власного існування, досягти самопізнання, самовдосконалення й самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діденко В., Табачковський В. Світогляд. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
2. Dilthey W. Schleiermacher's Hermeneutical System in Relation to Earlier Protestant Hermeneutics. W. Selected Works: On 6 Vol. Edited by Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996. V. 4: Hermeneutics and the Study of History. P. 33–228.
3. Єрмоленко А. М. Екологічна етика: проблеми обґрунтування. *Практична філософія*. 2003. № 2–3. С. 190–200, 133–148.
4. Жадько В. А. Філософія як гуманістичний світогляд : наукова монографія. Запоріжжя: Видавництво ПП "Новий світ – 2000", 2019. 200 с.
5. Кондзьолка В. В. Філософія і її історія. Львів, 1996. 176 с.
6. Кримський С. Б. "Кінець історії" чи метаісторія? *Collegium*. 1994. № 1. С. 28–38.
7. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка. Том 4, 1973. С. 39.
8. Філософія: словник термінів та персоналій. В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.
9. Хамитов Н. Философия: бытие, человек, мир. 5-е издание, дополненное и переработанное. Київ : КНТ, Центр учебной литературы, 2019. 268 с.
10. Шацька Б. Минуте – пам'ять – міт. Пер. з польськ. А. Павлишина. Чернівці: Книги – XXI, 2011. 248 с.
11. Шевцов С. П. Место философии среди наук. *Наукове пізнання: Methodologia та технологія*. Вип. 1–2. 2000. С. 4–5.
12. Соціологічний моніторинг "Українське суспільство". Громадська думка в Україні після 10 місяців війни. URL:

<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1175&page=1> (дата звернення: 26.04.2023.)

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Didenko, V., Tabachkovsky, V. (2002). Svitohliad [Worldview]. *Filosofsky entsyklopedychny slovnyk*. Kyiv: Abrys, 569–570. (in Ukrainian).
2. Dilthey, W. (1996). Schleiermacher's Hermeneutical System in Relation to Earlier Protestant Hermeneutics. W. Selected Works: On 6 Vol. Edited by Rudolf A. Makkreel, Frithjof Rodi. Princeton, NJ: Princeton University Press. V. 4: Hermeneutics and the Study of History, 33–228. (in English).
3. Yermolenko, A. M. (2003). Ekolohichna etyka: problem obgruntuvannya [Environmental ethics: problems of justification]. *Praktichna filosofiya*, 190–200, 133–148. (in Ukrainian).
4. Zhadko, V. A. (2019). Filosofiya yak humanistychnyy svitohlyad: naukova monohrafiya [Philosophy as a humanistic worldview: a scientific monograph]. Zaporizhzhia: "Novyisvit – 2000", 200. (in Ukrainian).
5. Kondzolka, V. V. (1996). Filosofiya i yiyiistoriya [Philosophy and its history]. Lviv, 176. (in Ukrainian).
6. Krimsky, S. B. (1994). "Kinets' istoriyi" chymetaistoriya? ["End of history" or metahistory?]. *Collegium*, 28–38. (in Ukrainian).
7. Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 11 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language on 11 Vol.] (1973). Kyiv: Naukovadumka, V. 4, 39. (in Ukrainian).
8. Blikhar, V. S., Kozlovets, M. A., Horokhova, L. V., Fedorenko, V. V., Fedorenko, V. O. (2020). Filosofiya: slovnykterminiv ta personaliy [Philosophy: A Glossary of Terms and Personalities]. Kyiv: KVIC, 274. (in Ukrainian).
9. Khamitov, N. (2019). Filosofiya: bytiye, chelovek, mir. 5-ye izdaniye, dopolnennoye i pererabotannoye [Philosophy: being, man, world. 5th edition, enlarged and revised]. Kyiv: KNT, Tsentr uchebnoi literatury, 268. (in Ukrainian).
10. Shatska, B. (2011). Mynule – pam'yat'–mit [Past – memory – myth]. Translate from Polish by Pavlyshin, A. Chernivtsi: Knyhy– XXI, 248. (in Ukrainian).
11. Shevtsov, S. (2000). Mesto filosofii sredi nauk [The place of philosophy among the sciences]. *Naukovepiznannia: Metodolohia ta tehnologia*. 4–5. (in Ukrainian).
12. Sotsiolohichniy monitorynh "Ukrainske suspilstvo". Hromadska dumka v Ukraini pislia 10 misiatsiv viiny [Sociological Monitoring "Ukrainian Society". Public Opinion in Ukraine after 10 Months of War]. URL: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukrainciv-aki-poihali-z-kraini-cerez-vijnu-planuut-povertatisa-dodomu-opituvanna/> (last accessed: 26.04.2023). (in Ukrainian).

Receive: September 05, 2023

Accepted: September 12, 2023